

Şirbin tarafından şerhedildiğini kaydetmektedir (*Keşfî'z-zunûn*, II, 1871-1872; ayrıca bk. *el-Minhâc*, neşredenin girişi, I, 33-34; Ziriklî, V, 10; VI, 6). *el-Minhâc*'ı ihitisar ettiği belirtilen (Brockelmann, *GAL*, *Suppl.*, I, 349; Sezgin, I, 608; *DIA*, XXIV, 576) Abdülcelîl b. Mûsâ el-Kasrî'ye ait eserin (*Şu'abü'l-îmân*, nr. Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut 1416/1995; nr. Eymen Sâlih Şa'bân - Seyyid Ahmed İsmâîl, Kahire 1417/1996) *el-Minhâc*'ın muhtasarı değil "şuabü'l-îmân" türünde yazılmış bir başka eser olduğu anlaşılmaktadır. Hilmî Muhammed Fûde, *el-Minhâc fî şu'abi'l-îmân*'ın iki yazma nüshasına dayanarak dikkatsiz bir neşrine gerçekleştirmiş (bk. bibl.), Veysel Kasar da eser üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (*Hâlimî'ye Ait Şu'abü'l-imân Adlı Eserin Ke'lâm İlmindeki Yeri*, 2002, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebu Abdullâh el-Hâlimî, *el-Minhâc fî şu'abi'l-îmân* (nr. Hilmî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I-II; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 8, 33-34; Sübkî, *Tabakât* (Tânahî), IV, 335; X, 134; İsnâvî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, I, 405; *Keşfî'z-zunûn*, II, 1047, 1871-1872; Brockelmann, *GAL*, I, 212; *Suppl.*, I, 349; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 308; Sezgin, *GAS*, I, 608; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 132; III, 7; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 10; VI, 6; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâamil*, II, 214-215; Yusuf Şevki Yavuz, "Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin", *DIA*, VI, 62; a.mlf., "el-Esmâ ve's-sifâr", a.e., XI, 422; Metin Yurdagür, "Hâlimî, Ebû Abdüllâh", a.e., XV, 341; Talat Koçyigit, "Kasrî, Abdülcelîl b. Mûsâ", a.e., XXIV, 576; Tahsin Özcan, "Konevî, Alâeddin", a.e., XXVI, 164.

METİN YURDAGÜR

MİNHÂCÎ

(المنهاج)

Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Asyûtî (es-Süyûtî) *el-Minhâcî*
(ö. 889/1484'ten sonra)

Şâfiî fâkihi, târihi ve tevkî' kâtibi.

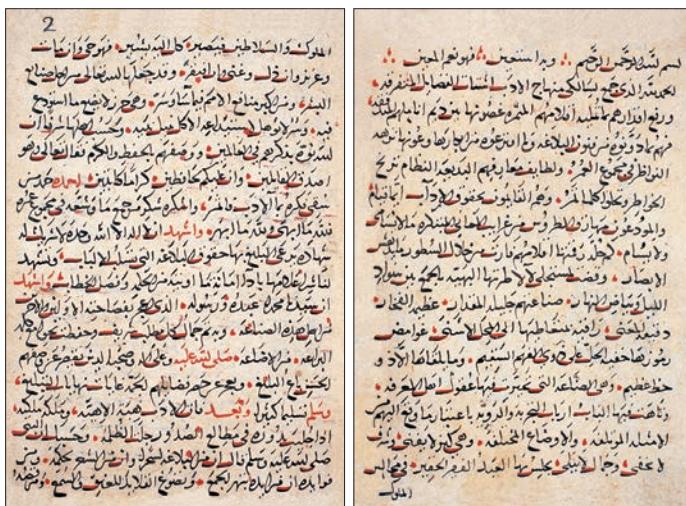
Kahire ve Mekke'de kendisiyle görüşen Şemseddin es-Sehâvî'nin naklettiğine göre Cemâziyelâhir 813'te (Ekim 1410) Asyût'ta doğdu. Hayatı hakkında bilinenler, *İthâfî'l-ahîşşâ* adlı eserinin başında verdiği bilgiler ve Sehâvî'nin kaydettikleriyle sınırlıdır. Minhâcî nisbesini niçin aldığı da belli değildir. İlk eğitimini Asyût'ta aldı; Kur'ân-ı Kerîm yanında *el-'Umde*, *el-Erba'ûn en-Neveviyye*, es-Şâtiyye, *Minhâcü'l-tâlibîn*, *Minhâcü'l-vüsûl* gibi metinleri ezberledi. Kahire'de İbn Hâcer el-Askalânî, Bisâtî, Necmeddin İbn

Abdülvâris, Zekiyüddin el-Meydûmî, Şehâbeddin es-Sehâvî, Şemseddin el-Bûsîrî, Bedreddin ibnû'l-Hallâl'in ders halkasında bulunarak dinî ve edebî ilimleri tâhsil etti. Kendisi henüz on-on beş yaşlarında iken vefat ettikleri bilinen Abdurrahman b. Ömer el-Bulkinî, İbnû'l-İrâkî, Şerefeddin el-Akfehsî ve Kâriülhidâye gibi âlimlerin derslerini dinlediği kaydedilir. 842 (1439) yılında hacca giden Minhâcî, Mekke'de Takiyyüddin İbn Fehd'den bazı kitaplarını okudu, diğer bazı âlimlerden de faydalandı. 849'da (1445) Medine'yi ziyaret edip Mekke'ye döndü ve 857 (1453) yılina kadar burada mücâvir olarak kaldı. Daha sonra Kahire'ye gitti. Memlûk Sultanı el-Melikü'l-Eşref Barsbay'ın yakın adamlarından Emîr Cânîm el-Eşrefî ile dostluk kurdu; Halep ve Şam nâibliği sırasında onunla birlikte bulundu ve Mezâhirü'l-esrâr adlı eserinin başında belirttiği üzere kendisine tevkî' kâtıipliği (müvakkî') yaptı. Bu sırada defalarca Kahire'ye gidip geldi. 874 Ramazanında (Mart 1470) Kudüs'ü ziyaret etti ve bu esnada Mescid-i Aksâ ve Kudüs'le ilgili *İthâfî'l-ahîşşâ* adlı kitabını yazdı. Özellikle edebiyat alanında tanınan Minhâcî'nin İbn Hacer hakkındaki kasidesini onun biyografisine dair eserine alan Sehâvî (*el-Cevâhir ve'd-dürer*, s. 418-419), Mekke'de mücâvir olduğu sırada Takîyyüddin İbn Fehd'in *Nihâyetü'l-Tâkrîb ve tekmilü'l-Tehzîb* adlı eserine bir takriz yazdığını, bu âlimin torunu İzzedîn İbn Fehd'in sonraları Halep'te Minhâcî ile görüşüğünü ve bazı kasidelerini istinsah ettiğini, başka kimselerin de onun nazım ve nesîlerini kaydettiklerini belirtir.

Vefat tarihi kaynaklarda zikredilmemeyle birlikte Carl Brockelmann, yazımını 23 Safer 875 tarihinde (21 Ağustos 1470) tamamladığı *İthâfî'l-ahîşşâ*'yı 880'de (1475) ikinci defa gözden geçirip düzenlediğini belirterek bu tarihten sonra ölümünü söylemeye, diğer bazı çağdaş müellifler de bunu tekrarlamaktadır. Eserin İskenderiye Belediye Kütüphanesi'ndeki bir nüshasında (Tarih, nr. 217) 880'de tamamlandığı kaydedilmekte (Yûsuf Zeydân, III, 43), Mekke Harem-i şerif Kütüphanesi'ndeki yazma nüshasının (Tarih, nr. 327) üstünde de müellifin 880 (1475) yılında olduğunu dair bir kayıt düşüldüğü belirtilmektedir (*İthâfî'l-ahîşşâ*, neşredenin girişi, s. 51). Ancak Minhâcî'nin Cevâhirü'l-'Uküd'unu yayımlayan Muhammed Hâmid el-Fîki, müstensihin müellif için kullandığı "Allah ömrünü uzun etsin" ifadesinden hareketle neşre esas aldığı Re-

ceb 889 (Ağustos 1484) tarihli nüshanın müellif hayattayken istinsah edildiğini belirtmektedir. Buna göre Minhâcî anılan tarihten sonra vefat etmiş olmalıdır.

Eserleri. 1. *Cevâhirü'l-'Uküd ve mu'i-nü'l-kudât ve'l-muvakkî'în ve's-sühûd*. Müellif, 30 Cemâziyelevvel 865'te (13 Mart 1461) tamamladığı Kitabın önsözünde daha önce yazılan vesâik ve şûrût kitaplarını incelediğini, bunları kolay anlaşılır bir şekilde özetlemek amacıyla bu eseri yazdığını belirtir. Fıkıh bablarına göre düzenlenen kitapta konuya dair fıkıh bilgiler mezhepler arası mukayeseli olarak verildikten sonra ele alınan konuya ilişkin belgelerin mahiyeti, biçim ve ilgili terimler hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Eserin sonunda halife ve sultanlardan şeyhüislâm ve kadılara kadar bütün ileri gelen yöneticilere gönderilen yazılar kendilerine hangi lakaplarla hitap edileceği belirtilmektedir. Eser Muhammed Hâmid el-Fîki tarafından yayımlanmış olup (I-II, Kahire 1374/1955) Müs'ad Abdülhâmid Muhammed es-Sâ'dûn'ın neşri (I-II, Beyrut 1417/1996) buna ömensiz birkaç not ilâvesinden ibarettir. 2. *İthâfî'l-ahîşşâ bi-fezâ'ilî'l-Mescidi'l-Akşâ*. Mescid-i Aksâ ve Kudüs'ün tarihi ve faziletine dair on yedi babdan oluşan eser bazı yazma nüshalarında Celâleddin es-Süyûtî'ye, bazılarında Kemâleddin İbn Ebû Şerîf'e (ayrıca bk. *Keşfî'z-zunûn*, I, 5-6) nisbet edilmişse de önsözünde verilen bilgilerden Minhâcî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Müellifin İbn Hilâl el-Makdisî'nin *Müşîrû'l-ğarâm ilâ ziyâreti'l-Kuds ve's-Şâm*, Ebû'l-Ferec İbnû'l-Cevzî'nin *Fezâ'il-Kuds ile Müşîrû'l-ğarâmi's-sâkin ilâ eşrefî'l-emâkin*, Ebû Muhammed İbn Asâkir'in *el-Câmi'u'l-müstâkşâ fi fezâ'il-Mescidi'l-Akşâ*, Abdülvâhhab b. Muhammed el-Hüseyîn'nin *er-Ravzû'l-mugâras fi fezâ'il-Beyti'l-mukâddes*, İbrâhim b. Abdurrahman el-Fezârî'nin *Bâ'işü'n-nüfûs ilâ ziyâreti'l-Kudsî'l-mâhrûs* adlı eserleriyle diğer kaynaklarından faydalananakar ve kendi müşahedelerini de ekleyerek kaleme aldığı eseri Ahmed Ramazan Ahmed eklerle birlikte neşretmiştir (I-II, Kahire 1982). Kitabın bîlhassa Mescid-i Aksâ ile ilgili bölümü açıklamalarla birlikte Paulus Lemming tarafından Latince'ye (Hauniae 1817), James Reynolds tarafından İngilizce'ye (*The History of the Temple of Jerusalem*, London 1836) çevrilip Celâleddin es-Süyûtî'ye nisbet edilerek yayımlanmıştır. Guy le Strange eserden seçmeleri İngilizce'ye tercüme etmiş ve alıntıların yapıldığı İbn Hilâl el-

Minhâcî'nin
Hidâyetü's-sâlik
ilâ evdâhi'l-
mesâlik
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Fâtih, nr. 4144)

Makdisî'nin *Müsîrû'l-ğarâm*'ından bazı bölümlerin Arapça metnini de sonuna eklemiştir (s. 297-305) ("Description of the Noble Sanctuary at Jerusalem in 1470 A.D., by Kamâl (or Shams) ad Dîn as Suyûti", JRAS, XIX (1887), s. 247-305). **3.** *Mezâhirü'l-esrâr ve nevâdirü'l-ahbâr*. Güvenilir tarih, siyer, tefsir ve hadis kaynaklarına dayanılarak kaleme alınan muhtasar bir tarihtir. Birinci bölümde peygamberler, ikincisinde Hulefâ-yi Râşîdîn, Emevî ve Abbasî halifeleri, üçüncüsünde başlangıçtan 870 (1466) yılına kadar sultanlar hakkında bilgi verilen eserin yalnız ilk bölümünün bugüne ulaşlığı bilinmektedir. Bu kısmın 27 Cemâziyevvel 869 (25 Ocak 1465) tarihinde tamamlanan müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Süleymaniye, nr. 839). **4.** *Hidâyetü's-sâlik ilâ evdâhi'l-mesâlik*. Resmi yazışma kuralları, terimleri ve örneklerini ihtiva eden bir inşâ kitabı olup üç bölümden (mertebe) meydana gelmektedir. Birinci bölümde sultanlar tarafından yazdırılmış gönderilen yazı, tayin, ferman gibi belgeler, ikincisinde Şam nâibinin ve üçüncüsünde Halep nâibinin makamından çıkan resmi yazışmalar ele alınmaktadır. Dönemine ait yazışma örnekleri yanında bizzat kendisinin yazdıklarını ihtiva etmesi bakımından önem taşıyan eser müellifin Mekke'deki ikameti sırasında kaleme alınmıştır. Beş küçük ciltten oluşan müellif hattı nüshasının II. cildi Topkapı Sarayı Müzesi (Koğuşlar, nr. 936), diğer ciltleri Süleymaniye (Fâtih, nr. 4144-4147) kütüphanelerinde bulunmaktadır.

Zirikî, muhtevası hakkında bilgi vermediği *et-Tezkiretü'l-Minhâciyye* adlı eserin müellif hattı nüshasına ait VIII. cildi Escorial Kütüphanesi'nde (nr. 292)

gördüğünü kaydeder. Zirikî ve Kehhâle müellife ayrıca *Tuhfetü'z-zurefâ* adlı bir kitap nisbet ederlerse de bu çalışma Celâleddin es-Süyûtî'nin aynı adlı eseri olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Minhâcî, *Cevâhirü'l-ukûd ve mu'inü'l-kudât ve'l-muvakkî'în ve's-şühûd* (nşr. M. Hâmid el-Fîki), Kahire 1374/1955, neşredenin girişi, I, m-; a.mif., *İlhâfî'l-ahîşâ bi-fezâ'il-i-Mescidî'l-Aksâ* (nşr. Ahmed Ramazan Ahmed), Kahire 1982, neşredenin girişi, I, 15-73; Sehâvî, *ed-Davû'l-lâmi'*, VII, 13; a.mif., *el-Cevâhir ve'd-dürer fi tercemeti şeyhîlîslâm ibn Hacer el-'Askâlânî* (nşr. Hâmid Abdülmecid - Tâhâ ez-Zeynî), Kahire 1406/1986, I, 418-419; *İbnü's-Şemmâ' el-Halebi, el-Kâbesü'l-hâvi li-ğureri Davû'i's-Sehâvî* (nşr. Hasan İsmâîl Merve - Halîdün Hasan Merve), Beyrut 1998, II, 104-105; *Keşfî'z-zunûn*, I, 5-6, 614; Serkîs, *Mu'cem*, I, 1085-1086; Brockelmann, *GAL*, II, 164-165; *Suppl.*, II, 163-164; Karatay, *Arapça Yazmalar*, IV, 214; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellîfin*, Beyrut 1414/1993, III, 85; İbrâhim Hûrî, *Fîhrîsü mahâtûtâti Dâri'l-kütübî'z-Zâhîriyye: 'îlmü'l-coğrâfiyye ve mülhakâtûh*, Dîmasîk 1389/1969, s. 78; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullahî), V, 334-335; Yusuf Zeydân, *Fîhrîsü mahâtûtâti Belediyeti'l-İskenderîye*, İskenderîye 1420/1999, III, 43-44; G. le Strange, "Description of the Noble Sanctuary at Jerusalem in 1470 A.D., by Kamâl (or Shams) ad Dîn as Suyûti", JRAS, XIX (1887), s. 247-305.

AHMET ÖZEL

MİNHÂCÜ'l-FUKARÂ

(منهاج القراء)

İsmâîl Rusûhî Ankaravî'nin
(ö. 1041/1631)
tasavvufa ve tasavvuf terimlerine dair
eseri.

Ankaravî *Şerh-i Mesnevî*'den sonra en tanınmış eseri olan *Minhâcü'l-fukarâ'yı* Galata Mevlîhânesi'nde şeyhlik yaptığı dönemde kaleme almıştır. Anka-

ravî mukaddimedede eseri dervişlerin tasavvuf ve tarikat âdâbına dair bilgilerini artırmak ve yanlış davranışlarını düzeltmelerini sağlamak gayesiyle yazdığını belirtir. Nitekim kitabın adı da (dervişlerin yolu / rehberi) bunu vurgulamaktadır. Eserde ayrıca, o dönemde tasavvuf ve tarikatları bid'at olarak değerlendiren Kadızâdeliler'in tarikat mensuplarına ve özellikle Mevlevîler'e yöneltikleri eleştirilerin cevaplandırılması amaçlanmıştır.

Müellifin diğer bazı eserlerinde (mese'lâ bk. *Şerh-i Mesnevî*, III, 703) *Tarîkatnâme* adıyla atıfta bulunduğu *Minhâcü'l-fukarâ* bir mukaddime ile üç bölümden meydana gelir. Her bölüm on başlığa ayrılmıştır. İlk bölümde Mevlevî tarikatının mahiyeti, tarikattaki Melâmî neşve ve diğer meşrepler, hilâfet, meşihat, biyat, mûrsid, kılık, kıyafet, seyahat, semâ ve mukâbele konuları ele alınmıştır. Bu bölüm, Mevlevîliğin mahiyeti ve âdâbına dair en eski eser olan *Divane Mehmed Çelebi*'nin *Tarîkatü'l-ârifîn*'i ile mûridi Şâhidî'ye atfedilen *Tirâşnâme*'den sonra konuya ilgili en geniş bilgileri içermektedir. İkinci bölümde tarikata intisap ettikten sonra dikkat edilmesi gereken şerî sınırlar, temizlik, namaz, oruç, hac ve zekâtın maddî ve mânevî boyutları, tasavvuf yorumları üzerinde durulmuş, nikâhin sırları, tevekkül ve nefisle mücadele konuları işlenmiştir.

Kitabın en geniş ve en önemli kısmı seyrû sülük mertebelerinin anlatıldığı üçüncü bölümdür. Buradaki on başlığın (seyrû sülükün başlangıç dereceleri, seyrû sülükün başında olanların dereceleri, sülükün muâmelâti, güzel ahlâk, sülükün esasları, sülükün vadileri, haller, velâyet, hakikat ve sülükün nihayeti) her biri on dereceye ayrılmış, böylece 100 tasavvuf teriminin açıklaması yapılmıştır. Meselâ yakaza, tâbî, inâbe, muhasebe, tefakkür, i'tisam, firâr, halvet, uzlet ve riyâzât ilk başlığın; mârifet, fenâ, bekâ, tahkik, telbis, vücad, tecrid, tefrid, cem' ve tevhid son başlık olan sülükün nihayetinin dereceleridir. Hâce Abdullah-ı Herevî'nin *Menâzilü's-sâ'irîn* adlı eserinin esas aldığı bu bölümde onun çok kısa olarak tanıtıltığı terimler geniş şekilde açıklanıp yorumlanmıştır. Ankaravî'nin 100 terimden seksen sekizini *Menâzilü's-sâ'irîn*'den ayınen aldığı, on iki terimin bir kısmını değiştirip bir kısmını birleştirerek kullandığı, aşık gibi birkaç terimi de kendisinin ilâve ettiği görülmektedir. Müellif, Herevî'nin yer vermediği melâmet ve şatah gibi tartışmalı terimlere müstakil başlık